

РОЗДІЛ I

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ І НАВЧАННЯ

УДК: 377/378-048.35:339.924(4-15)(477)

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД МОДЕРНІЗАЦІЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ТА ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ СВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Валентина Радкевич,
*доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член НАПН України,
директор Інституту професійно-технічної
освіти НАПН України.
ORCID: 0000-0002-9233-5718
ResearcherID: D-9148-2016*

КЛЮЧОВІ СЛОВА:

професійна (професійно-технічна) освіта, технологічна освіта, фахова передвища освіта, модернізація професійної освіти, інформаційно-комунікаційний супровід, професійна кар'єра, дистанційна освіта, проектне навчання, інформаційно-освітнє середовище, європейські моделі професійної освіти і навчання

Реферат

Проаналізовано основні завдання і напрями реформування вітчизняної системи освіти в контексті інтеграції України до європейського економічного й освітнього простору. Визначено основні економічні та освітні тренди, що мають бути покладені в основу модернізаційних змін. Охарактеризовано роль наукових та науково-освітніх установ у визначенні й реалізації основних векторів науково-методичного супроводу модернізації вітчизняної технологічної, професійної та фахової передвищої освіти. Для прикладу, узагальнено діяльність Інституту професійно-технічної освіти НАПН України як наукової установи, покликаній здійснювати наукове обґрунтування і супроводження необхідних модернізаційних процесів. Охарактеризовано основні напрями науково-експериментальної діяльності Інституту, серед яких: удосконалення особистісно-розвивальних педагогічних технологій; управління розвитком професійної освіти в умовах ринкової економіки; методичні основи створення підручників нового покоління; дослідження особливостей навчання робітників в умовах високотехнологічного виробництва; проектування змісту професійної освіти на основі компетентнісного підходу; вивчення європейської освітньої політики і кращих освітніх практик у сфері професійної освіти і навчання; проектування інформаційно-освітнього середовища закладів професійної освіти; обґрунтування методичних підходів до стандартизації професійної та фахової передвищої освіти; створення сучасних технологій проектного професійного навчання; розроблення системи консультування учнів закладів професійної освіти з професійної кар'єри; створення системи дистанційного професійного навчання фахівців у закладах ПО.

Акцентовано увагу на необхідності забезпечення наступності в реалізації завдань модернізації технологічної, професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти. Підкреслено важливість належного інформаційно-комунікаційного супроводу визначених модернізаційних змін.

Постановка проблеми. Серед пріоритетних напрямів освітніх реформ в Україні чільне місце відводиться модернізації професійної (професійно-технічної) освіти. Її мета – створити систему професійної освіти і навчання нової якості, здатну задовольнити запити сучасного українського суспільства й економічного сектора країни, забезпечити соціальну злагоду в суспільстві та економічну безпеку держави. Важлива роль у процесі модернізації професійної (професійно-технічної) освіти належить науковим установам, які повинні забезпечити якісний науково-методичний супровід започаткованих у країні реформ. Закон України «Про освіту» (2017) [5] законодавчо закріпив за Національною академією педагогічних наук України (Далі – НАПН України) статус

самоврядної наукової організації у сфері освіти, яка повинна здійснювати наукове й методичне забезпечення вітчизняної освіти. Інститут професійно-технічної освіти як одна з провідних наукових установ у системі Національної академії педагогічних наук України покликаний здійснювати науково-методичний супровід професійної та фахової передвищої освіти.

Мета статті полягає в обґрунтуванні ролі наукових та науково-освітніх установ у визначенні й реалізації основних векторів науково-методичного супроводу модернізації вітчизняної професійної та фахової передвищої освіти у контексті інтеграції України до європейського економічного й освітнього простору

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У роботі використано аналітичні і статистичні матеріали комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти, Міністерства освіти і науки України, Державного статистичного комітету України, Державної служби зайнятості, сайтів обласних відділів професійно-технічної освіти, присвячені висвітленню сучасного стану вітчизняної професійної (професійно-технічної) освіти. Проаналізовано також публікації, предметом дослідження яких були питання, тією чи іншою мірою пов'язані з визначенням напрямів і механізмів модернізації професійної (професійно-технічної) освіти: формування людського капіталу в системі професійної освіти (Д. Закатнов [4], Л. Єршова [9], В. Кремень [6], В. Орлов [10], В. Радкевич [2; 3; 11] та ін.); вивчення та адаптація європейського досвіду функціонування систем професійної освіти і навчання до вітчизняної системи професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти (О. Бородієнко [1], С. Леу [7], П. Лузан [8], О. Радкевич [12] та ін.

Підґрунтям модернізації вітчизняної професійної освіти є засадничі висновки міжнародних і вітчизняних документів, серед яких: «Ключові навички – 2020», озвучені на 48-му Всесвітньому економічному форумі в Давосі у 2018 р.; пріоритетні напрями технологічної і професійної освіти, проголошені в «Стратегії ЮНЕСКО НА 2016-2020 рр.»; завдання розвитку сфери професійної освіти і навчання в ЄС до 2020 р., вказані у Брюггському Комюніке 2010 р. Найголовніші аспекти розвитку професійної освіти окреслені в «Середньостроковому плані пріоритетних дій Уряду до 2020 року». У «Стратегії сталого розвитку: Україна-2020» визначено основні орієнтири очікуваних інноваційних змін: сталий розвиток держави, економіки, суспільства; безпека країн, бізнесу, громадян; відповідальність і соціальна справедливість; гордість за Україну в Європі і світі. Саме ці документи визначають інноваційний контекст змін у системі професійної освіти, затребуваних українською економікою та суспільством.

Виклад основного матеріалу. Головними мотиваторами модернізації вітчизняної професійної освіти є глобалізаційні виклики, що позначилися й на

економіці та освіті України. Серед найбільш поширених – демографічний спад та рівень безробіття, що детермінував високий рівень трудової міграції; високий рівень технологізації та оплати праці в ЄС, що зумовив відтік висококваліфікованих кадрів за межі України, гальмуючи таким чином розвиток її високотехнологічного виробництва і консервуючи відсталу «модель сировинної економіки»; підвищення соціальних та екологічних стандартів у ЄС, що призвело до переміщення найбільш шкідливих підприємств за межі Союзу, зокрема, на територію України; доступність освіти за кордоном, яка спричинила трансформацію академічної мобільності українців на завуальовану «інтелектуальну еміграцію».

Таким чином, в основу модернізаційних змін сучасної вітчизняної професійної освіти мають бути покладені світові економічні тренди, серед яких: зміна енергетичної парадигми ЄС, що зумовить появу затребуваних ринком нових видів професійної діяльності; зміна технологічного укладу й перехід до цифрової економіки, що позитивно вплине на зростання попиту в усьому світі на високотехнологічну освіту; національна індустріалізація 4.0. у країнах ЄС, що повернула високотехнологічні виробництва на територію ЄС; зростання в ЄС впливу науково-промислових кластерів для концентрації ідей і компетенцій високого рівня в одній географічній зоні навколо академічного закладу, це зробило європейську освіту більш інвестованою, привабливою та ефективною; запровадження в країнах ЄС національної промислової стратегії, що сприяло захисту національного виробника й національних технологій, стимулювало розвиток національного інтелектуального капіталу; ухвалення в ЄС стратегії підвищення до 75% рівня зайнятості громадян, яка підсилила практичну орієнтацію європейської освіти [12].

У процесі модернізації вітчизняної освіти мають бути враховані й сучасні освітні тренди, серед яких: інтернаціоналізація навчання; навчання впродовж життя; персоналізована траєкторія освіти; соціальна справедливість та гендерна рівність; інклюзивна освіта; неформальна та інформальна освіта; мобільне та дистанційне

навчання; розподілена відповідальність у фінансуванні освіти.

Найголовнішим вектором модернізації професійної та фахової передвищої освіти в Україні є обґрунтування шляхів і механізмів *підвищення престижу робітничих професій* і професійної (професійно-технічної) освіти загалом [4]. Детермінантами цього вектора є: зростання запитів сучасних роботодавців до якості випускників системи професійної (професійно-технічної) освіти; зміни на ринку праці, де одні професії зникають із кола затребуваних, а інші стрімко з'являються; відсталість матеріально-технічної бази закладів професійної (професійно-технічної) освіти, що не дає змоги формувати в учнів затребувані сучасним виробництвом навички; неготовність випускників до самозайнятості в умовах нестабільного розвитку економіки; високі запити української молоді до умов та оплати праці й викликаний цим сплеск трудової міграції до країн ЄС та ін. Усе це руйнує позитивний імідж професійної освіти. Як наслідок – зниження у 2017 р. кількості випускників загальноосвітніх шкіл, які вступають до закладів професійної (професійно-технічної) освіти, до 20 %, що робить озвучені проблеми ще глибшими.

У контексті модернізації професійної освіти особливого значення набуває заклад професійної освіти 3.0. Це потребує створення: багатопрофільних закладів освіти; високотехнологічних навчально-практичних центрів; сучасного освітнього середовища; освітніх програм на основі модульного, міждисциплінарного та компетентнісного підходів; умов для системного запровадження ІКТ й інноваційного управління закладами професійної освіти. З огляду на це, важливо також створити умови для здобуття повних і часткових кваліфікацій, а також практико-орієнтованої підготовки фахівців до нових професій.

Метою професійної (професійно-технічної) освіти є формування і розвиток професійних компетентностей особи, необхідних для професійної діяльності за певною професією у відповідній галузі, забезпечення її конкурентоздатності на ринку праці та мобільності і перспектив кар'єрного зростання впродовж життя.

Непересічна роль у процесі реалізації означеної мети відводиться децентралізації

управління закладами освіти, що потребуватиме: запровадження проектно-цільового підходу до управління; активізації діяльності Регіональних рад професійної освіти; підвищення ефективності освітньо-виробничих кластерів; створення в освітніх закладах маркетингових служб; введення змішаної системи фінансування професійної освіти тощо.

Одним із пріоритетних завдань модернізації вітчизняної професійної освіти є формування змісту професійної освіти за компетентнісним підходом: запровадження сучасних принципів педагогічного проектування змісту ПО; розроблення сучасних освітніх, професійних та оцінних стандартів на компетентнісній основі; створення нового Переліку професій і спеціальностей; розроблення нових кваліфікацій для високотехнологічного виробництва; забезпечення набуття майбутніми фахівцями повних і часткових кваліфікацій; створення центрів незалежного оцінювання та підтвердження кваліфікації; орієнтація змісту професійної освіти на гармонійне поєднання ключових і професійних компетентностей; забезпечення у змісті професійної освіти єдності професійних, соціальних і громадянських цінностей.

Важливим завданням модернізації вітчизняної професійної освіти є також запровадження інноваційних форм професійної освіти і навчання, зокрема: відкритого професійного навчання; дуального професійного навчання; віртуальних підприємств та організацій; навчальних бізнес-центрів, господарств, підприємств і організацій.

Модернізація професійної освіти і навчання має також бути забезпечена використанням інноваційних педагогічних методів і технологій, серед яких відзначимо: особистісно-розвивальні; імітаційно-ігрові; модульні; кейсові; проектні; контекстні; інформаційно-комунікаційні; коучингові.

До найбільш ефективних засобів модернізації професійної освіти варто віднести: електронні навчальні посібники і підручники; електронні бібліотеки; віртуальні лабораторії та методичні кабінети для учнів і педагогів; симуляції реального виробничого

середовища; інтернет речей, про що вже йшла мова вище.

Системна державна підтримка і забезпечення наступності технологічної та професійної освіти можуть створити в Україні умови для формування критичної маси фахівців інноваційного типу з високим рівнем готовності до особистісного та професійного успіху й чіткою громадянською позицією, здатних вивести країну на якісно новий рівень соціально-економічного розвитку.

За таких умов наукові установи покликані обґрунтувати змістові зміни в підготовці кваліфікованих робітників. Новий зміст професійної (професійно-технічної) освіти має забезпечити вітчизняну економіку конкурентоспроможними вмотивованими кваліфікованими кадрами, готовими до успішного особистісного та професійного розвитку. Ідеал нового випускника системи професійної (професійно-технічної) освіти має гармонійно поєднувати цінності цілісної особистості, кваліфікованого працівника та відповідального громадянина. У змісті освітніх програм професійної, а також фахової передвищої та вищої освіти, де гартуються педагогічні кадри для системи професійної (професійно-технічної) освіти, мають бути міцно вмонтовані ключові компетентності, покликані збагатити молодого фахівця особистісною самоповагою, високим рівнем готовності до успіху та соціальною відповідальністю за наслідки своєї професійної діяльності [11].

З метою сприяння модернізації професійної (професійно-технічної) освіти Інститут професійно-технічної освіти НАПН України здійснює фундаментальні і прикладні наукові дослідження, спрямовані на розв'язання актуальних теоретичних, методологічних і практичних проблем за напрямками: «Теорія і методика виховання», «Професійна педагогіка», «Освітнє середовище. Інформатизація освіти», «Якість освіти. Управління розвитком освіти», «Теоретико-методичні засади професійного навчання», «Професійне навчання на виробництві». Із 2018 року започатковано нові напрями наукових досліджень, а саме: з упровадження елементів дуальної форми навчання, розвитку проектного менеджменту, підготовки майбутніх кваліфікованих

робітників до підприємницької діяльності та розроблення смарт-комплексів.

До основних здобутих результатів виконаних досліджень, що можуть бути використані у процесі модернізації вітчизняної професійної освіти, можна віднести [3]:

- *концепції:* розвитку професійного навчання незайнятого населення на виробництві; професійної орієнтації молоді на робітничі професії [4]; формування професійної мобільності кваліфікованих робітників у закладах професійної (професійно-технічної) освіти (далі – ЗП(ПТ)О); управління розвитком професійно-технічної освіти в умовах ринкової економіки [2]; формування ціннісного ставлення до здоров'я учнів професійно-технічних навчальних закладів; формування в учнів ЗП(ПТ)О уявлень про професійний успіх; розвитку інформаційно-аналітичної компетентності педагогічних працівників ЗП(ПТ)О; модульного професійного навчання кваліфікованих робітників на виробництві; проектування інформаційно-освітнього середовища ЗП(ПТ)О; стандартизації професійної освіти молодших спеціалістів у технікумах і коледжах;

- *моделі:* управління маркетингом системи професійно-технічної освіти; інформаційно-освітнього середовища ЗП(ПТ)О; проектування змісту професійно-технічної освіти на засадах модульно-компетентнісного підходу; забезпечення організаційно-педагогічних умов розвитку інформаційно-аналітичної компетентності керівників ЗП(ПТ)О; соціального партнерства в управлінні розвитком ЗП(ПТ)О; модульного навчання кваліфікованих робітників на виробництві; системи консультування для вибору й реалізації професійної кар'єри [10]; дистанційного професійного навчання;

- *методики:* створення професійних стандартів на компетентнісній основі; підготовки викладачів ЗП(ПТ)О до запровадження особистісно-розвивальних педагогічних технологій; розвитку інформаційно-аналітичної компетентності педагогічних працівників ЗП(ПТ)О; розробки електронних підручників для ЗП(ПТ)О; формування професійної компетентності майбутніх фахівців машинобудівної,

будівельної галузей та ресторанного сервісу в ЗП(ПТ)О; управління конкурентоспроможністю ЗП(ПТ)О; розвитку культури безпеки професійної діяльності персоналу підприємств; розроблення проектних технологій професійного навчання для підготовки майбутніх кваліфікованих робітників;

- *технології*: формування в учнівської молоді уявлень про професійну кар'єру; підготовки учнів ЗП(ПТ)О до вибору й реалізації професійної кар'єри; формування кар'єрної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників у закладі професійної (професійно-технічної) освіти [9]; особистісно-розвивальні (колективної розумової діяльності, розвитку критичного мислення, імітаційно-ігрового навчання, проблемно-розвивального навчання, проектного навчання, кейс-технологія та ін.); маркетингового дослідження стану і розвитку ЗП(ПТ)О; використання методу портфоліо в діяльності методистів ЗП(ПТ)О; інформаційно-аналітичної діяльності педагогів ЗП(ПТ)О; дистанційного професійного навчання кваліфікованих робітників і молодших спеціалістів;

- *навчальні курси*: «Технологія планування і реалізації професійної кар'єри»; «Сходинки до професії»; «Культура екологічної безпеки професійної діяльності в будівельній галузі»; «Запровадження особистісно-розвивальних технологій навчання у професійно-технічну освіту», «Розроблення та застосування проектних технологій навчання», «Основи енергоефективності», «Енергоефективна компетентність науково-педагогічних та педагогічних працівників сучасної професійної та вищої освіти», «Еко-орієнтовані педагогічні технології професійного навчання», «Створення та використання електронних освітніх ресурсів», «Розвиток інформаційної культури науково-педагогічних та педагогічних працівників закладів професійної і вищої освіти».

Окремим напрямом науково-методичного супроводу, що реалізовується Інститутом професійно-технічної освіти, є розроблення електронних навчальних ресурсів для закладів професійної (професійно-технічної) освіти. З цією метою

створено контент-бібліотеку, що охоплює 20 електронних підручників для підготовки кваліфікованих робітників аграрної, машинобудівної і будівельної галузей та репозиторій, що містить понад 300 електронних ресурсів з комплексного методичного забезпечення професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників. Упровадження спроектованого інформаційно-освітнього середовища забезпечує індивідуалізацію та профілізацію навчального процесу в закладах професійної освіти.

Для допомоги педагогічним працівникам закладів професійної (професійно-технічної) освіти в оволодінні сучасними педагогічними технологіями та розробленні електронних навчальних ресурсів, на базі Інституту професійно-технічної освіти започатковано проведення навчальних тренінгів. Зокрема, за програмою «Запровадження особистісно-розвивальних педагогічних технологій у професійно-технічній освіті» проведено 34 тренінги, тренінг-курси, майстер-класи, в яких взяла участь 25 методистів навчально(науково)-методичних центрів (кабінетів) професійної (професійно-технічної) освіти України, 16 методистів ПТНЗ, 94 викладачі загальноосвітніх дисциплін, 139 викладачів спеціальних дисциплін, 77 майстрів виробничого навчання.

Модернізація професійної (професійно-технічної) освіти потребує також належного інформаційно-комунікаційного супроводу науково-експериментальної діяльності закладів професійної освіти. Реалізації цієї мети сприяє активне використання електронних систем відкритого доступу, що є унікальними платформами для оприлюднення й розповсюдження наукової продукції, незамінним джерелом інформації для здійснення моніторингу ефективності її використання. Вони значно спрощують проведення експериментальної діяльності, сприяють налагодженню наукової комунікації, мотивують дослідників до професійного самовдосконалення, а наукові та освітні установи – до підвищення рейтингу й іміджу в науковому світі. За їх допомогою Інститут професійно-технічної освіти організовує безкоштовний і безперешкодний доступ педагогічних працівників закладів

професійної освіти (як користувачів глобальної інформаційної мережі) до розроблених науковими співробітниками Інституту повнотекстових наукових і навчальних матеріалів.

Важливе місце у процесі забезпечення інформаційно-комунікаційного супроводу науково-експериментальної діяльності відводиться офіційному сайту ІПТО (ivet-ua.science), у векторах діяльності якого неодмінно присутня корисна інформація для закладів професійної та фахової передвищої освіти. На сайті Інституту створено також окремий інформаційний блок «Новини з експериментальних майданчиків». Відповідальні представники експериментальних закладів отримують вільний доступ до самостійного завантаження новинної продукції, що спрощує процедуру інформування педагогічних працівників, науковців та громадськість про хід та результати співпраці Інституту із закладами професійної та фахової передвищої освіти. Сайт Інституту в інтеграції з хмарними сервісами активно використовується для полегшення доступу педагогів-практиків до реєстраційних форм, анкет, опитувань.

Модернізації професійної освіти, що відбувається в умовах гострого недофінансування освітніх закладів, значно сприяє організація системи дистанційного навчання (далі – СДН). Така система створена в Інституті професійно-технічної освіти НАПН України. Науково-педагогічним працівникам системи професійної та фахової передвищої освіти вона дає змогу: підвищувати науково-методичний рівень шляхом участі в дистанційних курсах, тренінгах, конференціях та семінарах, знайомитися з кінцевими результатами виконаних в Інституті науково-дослідних робіт, взаємодіяти з експериментальними майданчиками різного рівня, які функціонують під науковим керівництвом учених Інституту. СДН забезпечує систематичне проведення науково-практичних масових заходів у режимі «онлайн», серед яких: веб-конференції «Теорія і практика дистанційного навчання у професійній освіті», «Науково-методичне забезпечення професійної освіти і навчання», «Сучасне інформаційно-освітнє середовище професійно-технічного навчального закладу».

У 2017 р. в СДН зареєстровано понад 1250 користувачів, майже півтисячі осіб пройшли дистанційне навчання, проведено понад 6 тисяч сеансів. Сторінки СДН загалом переглядалися майже 60 тисяч разів. Водночас, система постійно демонструє збільшення кількості її користувачів.

У рамках проекту ЄС в Інституті професійно-технічної освіти створено також інформаційно-аналітичну систему «Профтех», завдання якої – автоматизація процесів розрахунку індикаторів ефективної діяльності закладів професійної (професійно-технічної) освіти. З метою оприлюднення наукової продукції Інституту було також створено контент-бібліотеку підручників та депозитарій інформаційно-освітнього середовища закладів професійної освіти. Наукові співробітники Інституту проводять з педагогічними працівниками закладів професійної (професійно-технічної) освіти систематичні семінари, тренінги, вебінари з користування контент-бібліотекою Інституту, створення власних електронних підручників та бібліотек.

Важливість значення єдності науки і практики в умовах епохи фронтальних реформ є фактом беззаперечним. Вітчизняна система професійної (професійно-технічної) освіти мусить реформуватися, щоб стати конкурентною, а значить – життєздатною [6]. Але система – це не просто мережа навчальних закладів, це, перш за все, люди – вчені, педагогічні працівники, майстри виробничого навчання, технічний персонал та ін. К. Д. Ушинський писав, що «дух навчального закладу живе не в стінах і не на папері, а в характері більшості педагогів, і звідти переходить у характери вихованців». Відтак, реформувати систему освіти шляхом перебудови її форми апіорі неможливо. Потрібна реформа самосвідомості кожного суб'єкта освітньої системи. Як показав досвід, цьому дуже сприяє організація експериментальної роботи на базі закладів професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти. Наукові установи здійснюють науковий супровід експериментів, знайомлячи педагогів-практиків з методологією, методикою та організацією наукових досліджень, стимулюючи їх саморозвиток і професійне самовдосконалення.

Керівництво науково-експериментальною діяльністю у сфері професійної освіти і навчання, що здійснюється Інститутом професійно-технічної освіти, приносить реальні позитивні результати. Результати експериментальної роботи всеукраїнського рівня активно поширюються на інші заклади в системі професійної (професійно-технічної) освіти, доводячи ефективність даного виду співпраці наукових та освітніх установ. Яскравим свідченням тому є завершений у 2017 році експеримент «Створення інформаційно-освітнього середовища у професійно-технічному навчальному закладі торгівлі та технологій харчування», що здійснювався на базі ДНЗ «Одеське вище професійне училище торгівлі та технологій харчування» під науковим керівництвом завідувача лабораторії електронних навчальних ресурсів Інституту професійно-технічної освіти НАПН України, кандидата педагогічних наук О.Д. Гуменного. Очолювала проект директор ДНЗ «Одеське вище професійне училище торгівлі та технологій харчування», кандидат педагогічних наук Л.Є. Висоцька. У ході обговорень результатів експериментальної діяльності було з'ясовано, що всі заклади вітчизняної професійної (професійно-технічної) освіти розуміють необхідність перебудовуватися на стандарти Європейського Союзу [1; 7; 12]. Однак дуже важливою проблемою організації навчального процесу виявилася застарілість і неуккомплектованість фонду навчальної літератури. З огляду на це, в ході експерименту Одеського вищого професійного училища торгівлі та технологій харчування було створено власне інформаційно-освітнє середовище й доведено його вплив на підвищення якості професійної підготовки майбутніх фахівців. Учасниками проекту на основі сучасних інформаційно-комунікаційних та дистанційних технологій, інтеграції методів і комп'ютерно-орієнтованих засобів з інформаційно-ресурсним забезпеченням була сформована інноваційна педагогічна система, що дала змогу: підвищити кваліфікацію та інформаційну культуру педагогічних працівників закладу, покращити формування інформаційних навичок учнівської молоді, збільшити ефективність самоосвіти майбутніх

фахівців, прискорити адаптацію навчально-виховного процесу до умов інформаційного суспільства. Отримані результати керівники проекту поширили на 12 інших закладів професійної (професійно-технічної) освіти з різних регіонів України, довівши ефективність отриманих у ході проведення експерименту результатів.

У 2017 році збільшилася кількість експериментальних майданчиків всеукраїнського рівня. Під науковим керівництвом учених Інституту проводилося 13 експериментів у різних регіонах України, в т.ч. вісім – всеукраїнського рівня. Загалом, у 2013-2017 рр. було завершено 14 всеукраїнських експериментів, якими охоплено Волинську, Запорізьку, Київську, Одеську, Сумську, Хмельницьку, Херсонську області. Заклади, з якими Інститут співпрацює, переконані, що експериментальна діяльність згуртовує колектив, підвищує науково-методичний рівень педагогів, сприяє підвищенню їхнього авторитету в учнівському колективі та зміцненню іміджу закладу, на якісно новий рівень виводить реформування всієї системи професійної та фахової передвищої освіти.

Важливим вектором модернізації вітчизняної професійної (професійно-технічної) освіти є *забезпечення наступності професійної освіти* як ключового фактора досягнення охарактеризованого вище ідеалу випускника – фахівця, особистості та громадянина. Відтак, постає проблема обґрунтування логічного переходу від технологічної до професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти.

Модернізаційні зміни у вітчизняній технологічній освіті також мають враховувати вимоги глобальних трендів, серед яких найбільше про себе заявили креативність, мобільність та критичне споживання. Серед популярних в Україні технологічних освітніх трендів можна назвати: технології СТЕМ, що дадуть змогу переносити лабораторні класи з однієї школи до іншої, інтернет речей (комунікаційна мережа «розумних» об'єктів), цифрові книжки, дистанційне навчання, навчання за допомогою ігор, персоналізоване навчання, відео-орієнтоване навчання, навчання по частинах, оцінка однопітків, адаптивне навчання тощо.

Метою технологічної освіти має стати забезпечення цілісного фізичного, інтелектуального, соціального і духовного розвитку особистості школяра, формування його технологічної культури, виховання внутрішньої потреби й поважного ставлення до праці, підготовка до успішної предметно перетворюваної діяльності. Саме тому дуже важливо акцентувати увагу на забезпеченні персоналізації освіти, що передбачає: ранню професіоналізацію особистості, якісне професійне консультування, підвищення мотивації молоді до вибору та побудови професійної кар'єри, організацію кар'єрного коучингу та створення в закладах освіти мережі центрів розвитку кар'єри. Потрібно також створити умови для оволодіння старшокласниками методами творчої діяльності та інформаційно-комунікаційними технологіями. Є нагальна необхідність відійти від пасивного трудового навчання і репродуктивних видів трудової діяльності та створити розвивальну компетентісно орієнтовану систему технологічної освіти.

З огляду на це, для модернізації змісту вітчизняної технологічної освіти доцільно здійснити певні структурні зміни, наприклад, створити «Освітньо-виробничі комплекси», що передбачають тісну співпрацю закладу загальної середньої освіти (ЗЗСО) з підприємствами, закладами вищої освіти (ЗВО) та ЗП(ПТ)О. Важливо також забезпечити дієву співпрацю освіти і виробництва. Така співпраця передбачає теоретичне навчання учнів старших класів різних шкіл за обраними профілями технологічних напрямів на базі ресурсного навчального закладу, а практична – на виробництві, оскільки заклад загальної середньої освіти не в змозі самостійно забезпечити велику варіативність профільної трудової підготовки.

Для реалізації проектно-технологічної діяльності учнів важливо: у програмі з трудового навчання для учнів 5-9 класів акцентувати увагу на ключових компетентностях; до структури навчальної програми доцільно ввести розділ «Зміст навчального матеріалу», оскільки знанневий і діяльнісний компоненти не враховують особливостей вивчення визначених програмою технологій; ввести до змісту програми та переліку навчальних предметів

для учнів 8-9 класів «Основи креслення», без чого вони не можуть якісно виконувати проектно-технологічні роботи; збільшити кількість годин на трудове навчання у 5-9 класах до 2 год. на тиждень.

У загальноосвітній школі потрібно також активно запроваджувати: проектні технології; методики розвивального навчання; інтерактивні форми навчально-пізнавальної діяльності з елементами дослідництва високотехнологічного виробництва; предметно-розвивальне середовище, орієнтоване на ознайомлення учнів у навчальних умовах зі специфікою професійної діяльності в різних сферах життя людини. Наголосимо, що лише комплексна реалізація окреслених завдань дасть змогу максимально наблизитися до визначеної вище мети сучасної технологічної освіти.

Особливого значення у процесі модернізації професійної освіти набуває розроблення напряму фахової передвищої освіти, котра передбачає здобуття кваліфікацій, що відповідають п'ятому рівню Національної рамки кваліфікацій. Новий напрям потребує наукового обґрунтування своєї специфіки, змісту, форм і методів. З огляду на це, в Інституті професійно-технічної освіти створено лабораторію науково-методичного супроводу підготовки фахівців у коледжах і технікумах. Пріоритетним напрямом роботи лабораторії є виконання науково-дослідної роботи з теми «Методичні основи стандартизації професійної освіти молодших спеціалістів у коледжах і технікумах».

У контексті реалізації мети науково-дослідної роботи актуальними завданнями є: вивчення стану професійної підготовки молодших спеціалістів у технікумах і коледжах аграрної, будівельної та машинобудівної галузей; теоретичне обґрунтування концепції стандартизації професійної освіти молодших спеціалістів у коледжах і технікумах; розроблення та апробація методики стандартизації професійної освіти молодших спеціалістів аграрної, будівельної та машинобудівної галузей; створення та впровадження методичних рекомендацій для педагогічних працівників технікумів і коледжів щодо професійної підготовки молодших спеціалістів аграрної, будівельної та

машинобудівної галузей на компетентнісній основі.

Отримані результати сприятимуть підвищенню якості професійного навчання та рівня професійної компетентності випускників технікумів і коледжів для аграрної, будівельної та машинобудівної галузей.

Висновки. Аналіз завдань і напрямів реформування вітчизняної системи освіти у контексті інтеграції України до європейського економічного й освітнього простору доводить визначальну роль наукових та науково-освітніх установ у визначенні й реалізації основних векторів науково-методичного супроводу модернізації вітчизняної технологічної, професійної та фахової передвищої освіти. Для прикладу, узагальнено діяльність Інституту професійно-технічної освіти НАПН України як наукової установи, покликаної сприяти модернізації системи освіти в Україні й охарактеризовано основні напрями її науково-експериментальної діяльності, серед яких: удосконалення особистісно-розвивальних педагогічних технологій, що дало змогу підвищити мотивацію учнів до навчання, активізувати їхню пізнавальну діяльність, розвивати ключові компетентності особистості і злагоджено працювати в команді; управління розвитком професійної освіти в умовах ринкової економіки, завдяки чому досягнуто підвищення організаційної культури в закладах професійної освіти, налагоджено дієве соціальне партнерство, створено ефективні маркетингові служби; методичні основи створення підручників нового покоління, упровадження яких дало змогу покращити забезпечення закладів професійної освіти навчальною літературою та навчити педагогів самостійно розробляти

електронні підручники; дослідження особливостей навчання робітників в умовах високотехнологічного виробництва, що дало змогу підвищити рівень підготовки бізнес-тренерів для підприємств, покращити рівень корпоративного навчання, сприяло формуванню у персоналу додаткових трудових навичок; проектування змісту професійної освіти на основі компетентнісного підходу, що сприяло покращенню підготовки «гнучкого» фахівця, дало змогу здійснювати інтегрування (укрупнення) професій, створювати освітні стандарти на компетентнісній основі; вивчалася європейська освітня політика у сфері професійної освіти і навчання та кращі освітні практики, що отримало очікуваний соціально-педагогічний ефект; проектувалося інформаційно-освітнє середовища закладів професійної освіти, що забезпечило розвиток усіх компонентів інформаційної компетентності й культури майбутніх фахівців; обґрунтовувалися методичні підходи до стандартизації професійної та фахової передвищої освіти, що забезпечило зростання рівня готовності педагогів до упровадження освітніх стандартів на компетентнісній основі; створювалися сучасні технології проектного професійного навчання, що дали змогу підвищити рівень готовності педагогів та учнів до проектної діяльності; розроблялася система консультування учнів закладів професійної освіти з професійної кар'єри, що зумовило позитивну динаміку формування кар'єрної компетентності учнів закладів професійної освіти; створювалася система дистанційного професійного навчання фахівців у закладах ПО, ефективність упровадження якої підтверджується зростанням кількості користувачів з усіх регіонів України.

Література

1. Бородієнко О. Дорожня карта професійної освіти і навчання в країнах Європейського Союзу / О. Бородієнко, Л. Пуховська, О. Радкевич, С. Леу // Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка: зб. наук. праць. – 2017. – Вип.13. – С. 129-138.

2. Радкевич В. Market fundamentals of vocational education reforming in Ukraine / В. О. Радкевич // Edukacja dla przyszłości w perspektywie

orientacji na rynek pracy, Drukarnia Cyfrowa UKW, Bydgoszcz, 2017. – С. 144-154

3. Радкевич В. Професійна освіта і навчання: Європейський контекст розвитку / В. Радкевич // Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка : зб. наук. праць. – 2017. – Вип. 14. – С. 5-14

4. Закатнов Д. О. Організаційно-педагогічне забезпечення підготовки учнівської молоді до планування кар'єри / Д. О. Закатнов //

Теорет.-метод. проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. – 2007. – Вип. 10. – Кн. 2. – С. 373-380.

5. Закон України «Про освіту» // Урядовий кур'єр. – № 186. – 4 жовт. 2017р. – С. 9-19.

6. Кремень В.Г. Філософія національної ідеї: Людина. Освіта. Соціум. – Вид. переробл. / В. Г. Кремень. – К. : Грамота, 2010. – 576 с.

7. Леу С.О. Учнітво в професійній освіті й навчанні країн ЄС / С. О. Леу // Науковий вісник Інститут професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка : зб.наук.праць. – 2016. – Вип. 12. – С. 116-127.

8. Лузан П. Г. Основи науково-педагогічних досліджень : [навч. посіб.] / Лузан П. Г., Сопівник І. В., Виговська С. В. – К. : НАКККиМ, 2010. – 270 с.

9. Єршова Л. Соціально-психологічні фактори впливу на розвиток професійної кар'єри учнів професійно-технічних навчальних закладів /Л. Єршова // Науковий вісник Інституту професійно-

технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка : зб. наук. праць. – 2017. – Вип. 14. – 165 с.

10. Орлов В. Ф. Проблеми проектування професійної кар'єри майбутніх фахівців із дизайну / В. Ф. Орлов, О. О. Фурса // Мистецька освіта: зміст, технології, менеджмент: зб. наукових праць. – 2015. – Вип. 10. – С. 5-17.

11. Радкевич В.О. Стандартизація професійної освіти в контексті євроінтеграційних процесів / В.О. Радкевич, П.Г. Лузан, С.Г. Кравець // Наукове забезпечення розвитку освіти в Україні: актуальні проблеми теорії і практики (до 25-річчя НАПН України). Збірник наукових праць. – К. : Видавничий дім «Сам», 2017. – С. 259-267

12. Radkevych O. Legislative ensuring education and professional training in the Netherlands / O. Radkevych // Науковий вісник Інститут професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка : зб.наук.праць. – 2016. – Вип. 12. – С. 127-135.

Реферат

Научно-методическое сопровождение модернизации отечественной системы профессионального и профессионального передвысшего образования в контексте евроинтеграционных процессов

Валентина Радкевич,

*доктор педагогических наук, профессор,
действительный член НАПН Украины,*

директор Института профессионально-технического образования НАПН Украины

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА:

профессиональное (профессионально-техническое) образование, технологическое образование, профессиональное передвысшее образование, модернизация профессионального образования, информационно-коммуникационное сопровождение, профессиональная карьера, дистанционное образование, проектное обучение, информационно-образовательная среда, европейские модели профессионального образования и обучения

Проанализированы основные задачи и направления реформирования отечественной системы образования в контексте интеграции Украины в европейское экономическое и образовательное пространство. Определены основные экономические и образовательные тренды, которые должны быть положены в основу модернизационных изменений. Охарактеризована роль научных и научно-образовательных учреждений в определении и реализации основных векторов научно-методического сопровождения модернизации отечественной технологического, профессионального и профессионального передвысшего образования. В качестве примера обобщено деятельность Института профессионально-технического образования НАПН Украины как научного учреждения, призванного осуществлять научное обоснование и сопровождение необходимых модернизационных процессов. Охарактеризованы основные направления научно-экспериментальной деятельности Института, среди которых: совершенствование лично-развивающих педагогических технологий; управления развитием профессионального образования в условиях рыночной экономики; методические основы создания учебников нового поколения; исследования особенностей обучения рабочих в условиях высокотехнологичного производства; проектирования содержания профессионального образования на основе компетентностного подхода; изучение европейской образовательной политики и лучших образовательных практик в сфере профессионального образования и обучения; проектирование информационно-образовательной среды учреждений профессионального образования; обоснование методических подходов к стандартизации профессионального и профессионального передвысшего образования; создание современных технологий проектного профессионального образования; разработка системы консультирования учащихся учреждений профессионального образования по вопросам профессиональной карьеры; создание системы дистанционного профессионального обучения специалистов в учреждениях профессионального образования.

Акцентируется внимание на необходимости обеспечения приростности в реализации задач модернизации технологического, профессионального (профессионально-технического) и профессионального передвысшего образования. Подчеркнута важность надлежащего информационно-коммуникационного сопровождения указанных модернизационных изменений

Abstract

Scientific and methodological support of national vet and professional pre-high education modernization within the framework of european integration processes

Valentyna Radkevych,

Director of the Institute of VET of NAES of Ukraine,

Doctor of Education, Professor,

Full Member (Academician) of NAES of Ukraine

KEY WORDS:

professional (vocational) education, technological education, professional pre-high (advanced) education, VET modernization, information-communication support, employment career, distance education, information-educational environment, European VET models

It analyses main tasks and directions of reforming the national education system within the framework of Ukraine's integration into the European economic and educational space. The main economic and educational trends are identified. They should be used as the basis for modernization changes. The role of scientific and educational institutions for defining and implementing main vectors of scientific and methodological support to update national technological, professional and professional pre-high education is described. As an example, the activity of the Institute of vocational education and training of the National academy of educational sciences of Ukraine as a scientific institution designed to carry out scientific justification and support of necessary modernization processes is summarized. It characterizes main directions of scientific and experimental activities of the Institute such as personal-development pedagogical technologies perfection, managing VET development in the market economy environment; methodical basis for designing manuals of new generation, studying specific features of skilled workers training under high-tech industry, competence-based VET content design, studying European educational agenda and best practices in the field of vocational education and training, designing VET schools' information-educational environment, support and validation of methodological approaches to Vet and pre-high education standardization, creating modern project-based VET technologies, development of students-counselling services' at VET schools, creating the system of distance professional training in VET schools.

The attention is focused on the need to ensure continuity in implementing tasks for modernization technological, professional (vocational) and professional pre-high (advanced) education. The importance of proper information and communication support within the framework of modernization processes is underlined.

References

1. Borodiienko O. Dorozhnia karta profesiinoi osvity i navchannia v krainakh Yevropeiskoho Soiuzu / O. Borodiienko, L. Pukhovska, O. Radkevych, S. Leu // Naukovyi visnyk Instytutu profesiino-tekhnichnoi osvity NAPN Ukrainy. Profesiina pedahohika: zb. nauk. prats. – 2017. – Vyp. 13. – S. 129-138.
2. Radkevych V. Market fundamentals of vocational education reforming in Ukraine / V. O. Radkevych // Edukacja dla przyszłości w perspektywie orientacji na rynek pracy, Drukarnia Cyfrowa UKW, Bydgoszcz, 2017. – S. 144-154
3. Radkevych V. Profesiina osvita i navchannia: Yevropeyskiy kontekst rozvytku / V. Radkevych // Naukovyi visnyk Instytutu profesiino-tekhnichnoi osvity NAPN Ukrainy. Profesiina pedahohika : zb. nauk. prats. – 2017. – Vyp. 14. – S. 5-14
4. Zakatnov D. O. Orhanizatsiino-pedahohichne zabezpechennia pidhotovky uchnivskoi molodi do planuvannia kariery / D. O. Zakatnov // Teoret.-metod. problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi : zb. nauk. pr. – 2007. – Vyp. 10. – Kn. 2. – S. 373-380.
5. Zakon Ukrainy «Pro osvitu» // Uriadovyi kurier. – № 186. – 4 zhovt. 2017. – S. 9-19.
6. Kremen V. H. Filosofiia natsionalnoi idei: Liudyna. Osvita. Sotsium. – Vyd. pererobl. / V. H. Kremen. – K. : Hramota, 2010. – 576 s.
7. Leu S.O. Uchnivstvo v profesiinii osvity y navchanni krain YeS / S. O. Leu // Naukovyi visnyk Instytutu profesiino-tekhnichnoi osvity NAPN Ukrainy. Profesiina pedahohika : zb. nauk. prats. – 2016. – Vyp. 12. – S. 127-135.
8. Luzan P. H. Osnovy naukovo-pedahohichnykh doslidzhen : [navch. posib.] / Luzan P. H., Sopivnyk I. V., Vyhovska S. V. – K. : NAKKKiM, 2010. – 270 s.
9. Yershova L. Sotsialno-psykholohichni faktory vplyvu na rozvytok profesiinoi kariery uchniv profesiino-tekhnichnykh navchalnykh zakladiv /L. Yershova // Naukovyi visnyk Instytutu profesiino-tekhnichnoi osvity NAPN Ukrainy. Profesiina pedahohika : zb. nauk. prats. – 2017. – Vyp. 14. – 165 s.
10. Orlov V. F. Problemy proektuvannia profesiinoi kar'ieri maibutnikh fakhivtsiv iz dyzainu / V. F. Orlov, O. O. Fursa // Mystetska osvita: zmist, tekhnolohii, menedzhment: zb. naukovykh prats. – 2015. – Vyp. 10. – S. 5-17.
11. Radkevych V.O. Standartyzatsiia profesiinoi osvity v konteksti yevrointehratsiinykh protsesiv / V.O. Radkevych, P.H. Luzan, S.H. Kravets // Naukove zabezpechennia rozvytku osvity v Ukraini: aktualni problemy teorii i praktyky (do 25-ricchia NAPN Ukrainy). Zbirnyk naukovykh prats. – K. : Vydavnychiy dim «Sam», 2017. – S. 259-267.
12. Radkevych O. Legislative ensuring education and professional training in the Netherlands / O. Radkevych // Naukovyi visnyk Instytutu profesiino-tekhnichnoi osvity NAPN Ukrainy. Profesiina pedahohika : zb. nauk. prats. – 2016. – Vyp. 12. – S. 127-135.